

Slavko Muljačić

STUDIJA O PROSTORNOM RAZVOJU MARMONTOVE
ULICE U SPLITU, S POSEBNIM OSVRTOM NA
GRAĐEVINSKI SKLOP UZ OBROV (1807-1989)

UDK 723.523:625.7121 (497.13 Split)
"1807/1989"
Izvorni znanstveni članak
Priljeno: 15. VIII. 1990.

Slavko Muljačić
Projekttni biro "Projektant"
58000 Split, YU
Ujevićeva 4

U godini 1990. pristupilo se pripremanju projektnog natječaja za novi "Trgovačko-poslovni centar" u Splitu, na prostoru omeđenom Marmontovom i Neretvanskom ulicom, Obrovom i Ulicom uz bedem. Uz projektni program i dokumentaciju postojećeg stanja s okolišem natjecateljima je dat i ovaj tekst (ali bez bilježaka, sastavljenih za ovo izdanje), u kojem je sažet znatno duži tekst istog autora, popraćen bilješkama.

Iako je jedna od najznačajnijih prometnica koje okružuju užu povijesnu jezgru grada Splita, Marmontova ulica je relativno novija splitska ulica. Trasirana je tek pred nešto više od 180 godina, a čitavo XIX. stoljeće, tj. u prvoj polovici svog postojanja, uglavnom nije bila izgrađena, nije imala određenog imagea, kakav su imale mnoge druge stare gradske ulice.

1. RAZDOBLJE (1807-1858)

Ta je ulica nastala za vrijeme kratkotrajne francuske vladavine (1806-1813), u sklopu provedbe urbanističke zamisli "uljepšavanja Splita", pošto je vojni zapovjednik Dalmacije francuski general Auguste Marmont (1774-1852) iz vojno-strateških razloga porušio dijelove srednjovjekovnih i baroknih utvrda oko grada, a o tome i sam piše na dva mjesta u svojim Memoarima.¹⁾

Tako je 1807. godine porušen južni (veći) dio mletačkog obrambenog kaštela iz XV. stoljeća, koji je stoljećima sa zapadne strane zatvarao staru splitsku luku

i njenu obalu, a među porušanim utvrđenjima iz sredine XVII. stoljeća srušen je zapadni polubastion San Antonio ("Šperun"), te zidine ("kortine") koje su s istočne strane pratile prirodnu morsku obalu, a prema sjeveru išle do sačuvanog sjeverozapadnog bastiona Priuli ("Bašćun")²⁾.

Prilikom rušenja tih utvrda dobijene su velike količine kamenja, ali i još više zemljanog materijala, iz razgrađenih "terrapienata", tj. zemljanih nasipa iza nagnutih kamenih baroknih zidina. Time je nasut prirodni obalni pojas između ostataka Kaštela i samostana sa crkvom sv. Frane i tako je u punoj širini splitska Riva produžena prema zapadu.

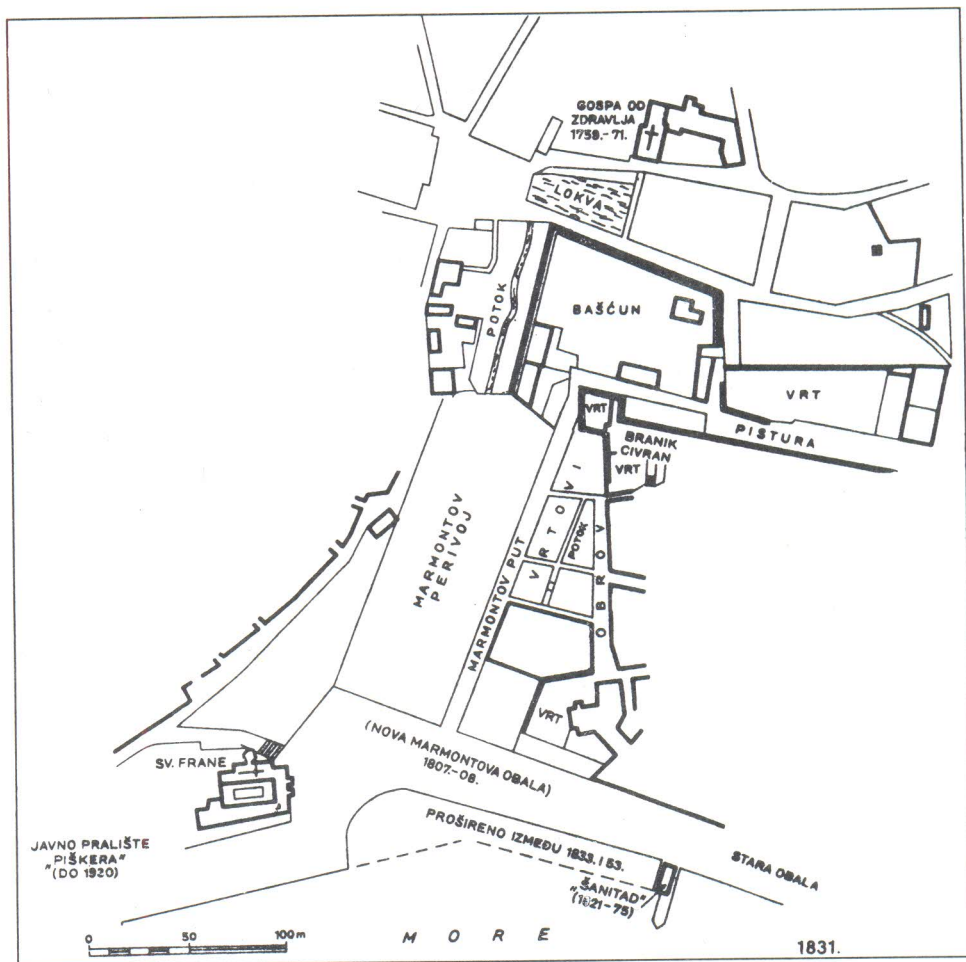
Nakon uklanjanja zapadnih utvrda, koje su prije i izvana i iznutra pratile neizgrađene površine, na tom je prostoru, koje se blago penje prema sjeveru, oblikovano veliko izravnano zemljište u obliku izduženog pravokutnika (veličine oko 60x160 m), površine oko jedan hektar. Južna uža strana tog terena sezala je do produženja građevinske linije planiranih budućih višekatnica na produženom dijelu Obale, a sjeverna do (otprilike) današnje Omladinske ulice. Na tom je prostranom zemljištu trebalo urediti i zasaditi lijep park, a uz njegovu dužu istočnu stranu (ali na nešto nižoj razini od parka), trasirana je nova, za ono vrijeme široka prometnica, prva pravocrtna ulica u tadašnjem Splitu. Ona se nastavljala i nešto sjevernije od planiranog perivoja i sužena zaobilazila sačuvani najstariji i vrlo maleni bastion Civran.

Tako su prolazeći tom ulicom (mnogo kasnije nazvanom "Marmontovim putom"), građani preko prostrana "perivoja" u nevelikoj daljini dugo gledali prve kuće pučkog predgrađa Veli varoš, a s istoka zidine sačuvanog malog bastiona Bernardi i višekatnice uz Obrov, s kojima se s te strane završavao Grad.

Pored svih svojih zaduženja u tom ratnom vremenu, Marmont se stalno zanimao za napredovanje radova na uređenju Splita i nastojao priskrbiti novčana sredstva za njihovo dovršenje.³⁾ Godine 1810. osnovana je i "Komisija za poljepšavanje Splita", a iste godine je splitsko općinsko vijeće ostvarilo svoj zaključak iz 1807. godine, pa je maršalu Marmontu predana iskovana spomen-medalja, a nova obala i perivoj nazvani su njegovim imenom. Pritom se nije odredilo ime ulice uz planirani perivoj, koja je jedina do danas sačuvala spomen na njega i vjerojatno se i tada neslužbeno nazivala njegovim imenom. Iz tog se vidi da joj je tada ipak davan drugorazredni značaj u odnosu na "Novu Marmontovu obalu" i "Marmontov perivoj" ("Jardin Marmont").⁴⁾

Imamo dva različita podatka o značenju velike proslave koja se 16. travnja 1810. godine održala u Marmontovu perivoju. Po jednoj verziji tada je svečano otvoren gradski perivoj i pod prvim kamenom u jugoistočnom kutu u metalnoj urni ukopana neka spomen-povelja. Po drugom svjedočenju tog je dana na južnoj strani perivoja položen kamen temeljac za zgradu Muzeja (vjerojatno arheološkog).⁵⁾

Vrlo su oskudni podaci o izgledu i stupnju dovršenosti Marmontova perivoja. Tako se zna da je rektor splitskog sjemeništa u rujnu 1810. bio darovao jedan stup i nekoliko komada mramora za podizanje spomenika Marmontu u sredini perivoja, oko kojega je do kraja 1811. bio uglavnom dovršen kameni zid.^{5a)}

Po jednoj varijanti rješenja fasada višekatnica, planiranih na Novoj Marmontovoj obali od strane arh. Basiliya Mazzolija, one su se produžavale pred perivoj, a u osi i širini Marmontovog puta u sklopu pročelja bio je oblikovan visok otvor s polukružnim lukom, uokolo stilski obrađen poput slavluka.

Zanimljive podatke imamo iz zapisa dvaju stranaca s početka XIX. stoljeća.

Putujući Dalmacijom u Splitu je u svibnju 1818. godine boravio devet dana austrijski car Franjo I. U svom dnevniku navodi da je Marmontov park uzdignut, velik i izravan (ali ne spominje nikakvo raslinje na njemu), a prema moru idu kamene balustrade s kamenim stubištem. I kaže: "Postoji prijedlog da se ovaj trg uokviri kućama. Trebalo bi da se te kuće izgrade pravilno".⁶⁾

To znači da je Marmontova ulica prostorno bila zamišljena tako da bude jednostrano igradena samo sa svoje istočne strane i to tipskim projektiranim reprezentativnim zgradama.

Nešto kasnije Austrijanac Franz Petter, dugogodišnji profesor njemačkog jezika na splitskoj gimnaziji, u svom opisu Splita 1829. piše o Marmontovom perivoju da je "dio zida koji šetalište zatvara bio već gotov, a drveće zasađeno kada su Francuzi otišli, a svjetina je noću isčupala drveće, pa je šetalište ostalo nedovršeno."⁷⁾

Osvrnimo se sad na stanje s istočne strane Marmontovog puta do Obrova. Tu je odavno izvirao izvor sumporne vode, koji se nije upotrebljavao, dok nije doseljeni Švicarac trgovac Nikola Selebam u dijelu prizemlja svoje jednokatnice, dvadesetak metara istočno od Marmontova puta, otvorio 1826. godine prvo sumporno kupalište za liječenje reume i drugih bolesti. Njegov unuk i nasljednik liječnik Nikola Cattani je 1836. i opet 1860. godine preuredio ovo kupalište, koje je tada samo sezonski radilo, a imalo je najprije šest, pa deset sumpornih kupelji.⁸⁾

Između 1831. i 1846. godine odrezan je dotad stršeći ugao malog bastiona Civran, pa je Marmontov put dobio puni cestovni profil širine 9 m, u svoj dužini od 195 m.

U jesen 1848. godine je splitska općina udovoljila molbi nekih Velovarošana da se dozvoli probijanje *izravnog* puta iz tog predgrađa u grad kroz zapušteni Marmontov perivoj, usprkos pismenoj žalbi 26-orice građana, uličnom protestu građana i negodovanju zadarskog tiska.⁹⁾

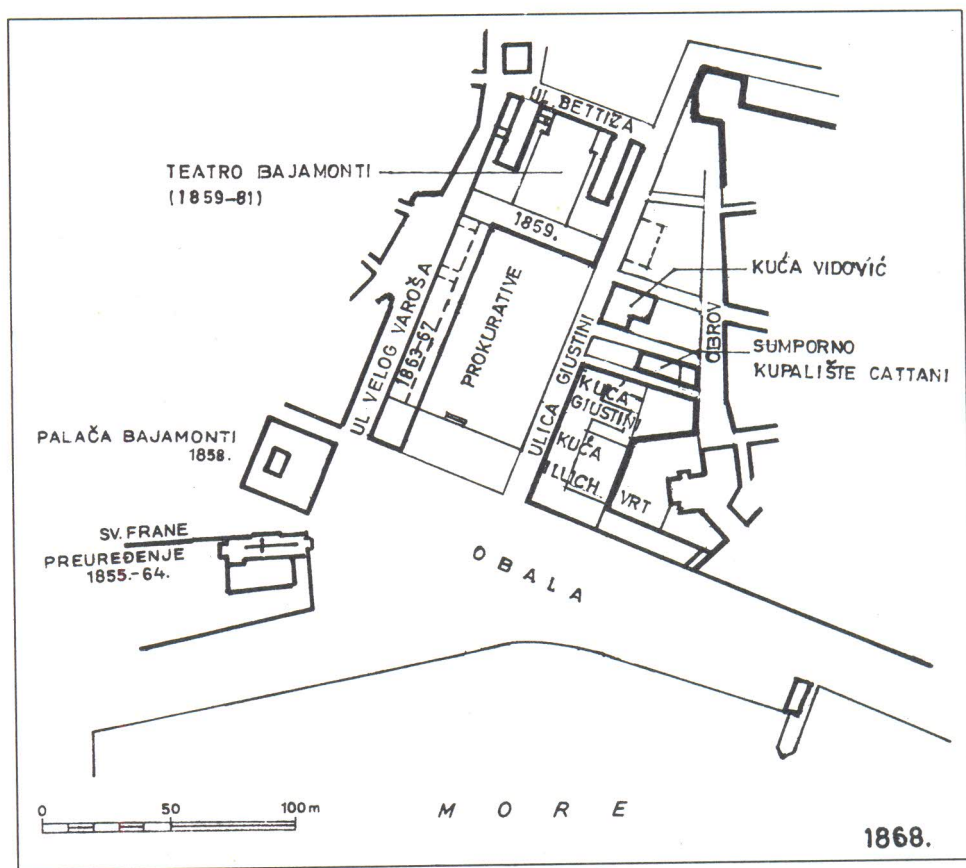
2. RAZDOBLJE (1859-1900)

U pedesetim godinama proteklog stoljeća sve su više rasli pritisci da se korisnije upotrebi devastirani, nikad dovršeni Marmontov perivoj. Kako grad već više desetljeća nije imao stalne kazališne zgrade, u Splitu je 1850. godine osnovano "Kazališno društvo", kojem je na čelu stajao liječnik Antonio Bajamonti (1822-1891), koji će tek kasnije (1860-1864. i 1865-1880) postati dugogodišnji gradonačelnik Splita.

Društvo je najprije namjeravalo graditi kazalište na *južnom* dijelu bivšeg perivoja, a po projektu arhitekta Giovanni Battista Medune, prokušanog venecijanskog graditelja kazališnih zgrada. To im međutim nije bilo dopušteno.

Tek, kad je splitska Općina otkupila taj teren bivših utvrda od države (odnosno vojnih vlasti), dozvoljeno je Bajamontiju, kojem ga je na dražbi prepro-

dala, da podigne novo kazalište, ali na sjevernom kraju terena. Tako je tu, u samih 150 dana, 1859. godine podignut "TEATRO BAJAMONTI", južna trokatičnica s ulazom, foyerima i drugim društvenim prostorijama i stanovima, te otraga gledalište za 1400-1500 osoba i pozornica.¹⁰⁾

"Kazališno društvo", tj. grupa građana kojima je Bajamonti uskoro prodao 4/5 kazališnih loža, imalo je puno veće ambicije i uskoro se pretvorilo u akcionarsko društvo "L'Associazione dalmatica" ("Dalmatinska zadruga"), koje je neregistrirano djelovalo do 1865. godine. Ono je uz gledalište i pozornicu Teatra Bajamonti, te paralelno a odvojeno od njih, *obostrano* izgradilo nove jednokatne objekte raznih namjena. Tako je zgrada u kojoj je kasnije bila smještena Pošta, bila uz Marmontov put, koji se tada zvao "Strada Giustini", po jednom od uličnih kućevlasnika.¹¹⁾

Izgleda da je 1858. godine arh. Meduna, projektirajući ponovno teatar, ali na novoj, "sjevernoj" lokaciji, istodobno projektirao i dva bočna južna krila, s arkadama u prizemlju a s biforama na katu, koja su u sredini zatvarala trg, koji se otvarao prema moru. (Kasnije je 1880. godine, u sjecištu osovine tog trga i palače Bajamonti (danas Dešković, građene 1858. na zapadnom kraju obale), podignuta visoka kamena tzv. "Monumentalna česma", srušena 1947. godine).

"L'Associazione dalmatica" je s velikim novčanim teškoćama prišla izgradnji zapadnog krila Prokurativa (nazvanih po uzoru mletačkih "Procuratie nuove" na Trgu sv. Marka) i sagradila ga 1863-1867. godine. Međutim, nije imala sredstava da izgradi i istočno krilo, tako da je taj neorenesansni kompleks ostao nenastavljen čak 42 godine, sve do 1909. godine.¹²⁾

U subotu 14. svibnja 1881. izgorio je veći dio Teatra Bajamonti, i to bitni dijelovi: gledalište i pozornica, dok je oštećena južna zgrada (s foyerom i drugim sadržajima) kasnije popravljena, a prigradeni objekti, pa i zapadno krilo Prokurativa, jedva sačuvani.¹³⁾ To se zbilo u vrijeme komesarske vlasti na Općini, između raspuštanja autonomaške (Bajamontijeve) općinske uprave u jesen 1880. godine i izbora narodnjačke (hrvatske) općinske uprave 9. XI. 1882. godine. Godine 1883. je nakon dugogodišnje agonije likvidirana i "L'Associazione dalmatica".

Tako nisu uspjela nastojanja Bajamontija i njegove stranke da obnove izgorjeli Teatar, iako je Splićanin arh. Doimo Marchocchia bio izradio nekoliko varijanti za novu zgradu, više izoliranu od okolnih zgrada. Jedna od njih, tzv. "transverzalni projekt", okretao je zgradu za 90 stupnjeva i ulazno pročelje prenio u Marmontovu ulicu.¹⁴⁾

U ovom razdoblju se djelomično izgrađuje istočna strana Marmontova puta ("Strada Giustini"). Najjužnija zgrada, trokatna uglovnica Ilić, s glavnim pročeljem na Obali, podignuta je između 1850. i 1862. godine. Dvije sjevernije niže (dvokate) zgrade Ilić i Giustini (kasnije Karaman) postojale su već 1846. godine, a također i glomazna trokatna kuća Vidović (ako se izvorno tako zvala), a u visokom dvostrešnom krovu imala je još jednu etažu, a krovni luminar je bio kasnije nadograđen.¹⁵⁾ Sve su ovo kamene kuće zidane u korševima, s okvirima oko otvora.

Sredinom XIX. stoljeća (negdje između 1846. i 1860. godine) istočno je uz Marmontov put a sjeverno od kuće Vidović podignuta skromna prizemna kamena zgrada, pravokutnog tlocrtnog oblika s kosim krovom, na kojem je izvorno bilo nekoliko krovnih prozora ("luminara"), kasnije uklonjenih. Zgrada je imala simetričan raspored, a u osi nešto naglašeniji ulaz s nadvratnikom, te oko srednjeg ulaznog prostora dvije prostorije svaka s po dva otvora uz ulicu, odnosno dvorište. Kasnije su uz nju, slijedeći konture parcele, dograđivane i druge zgrade istog gabarita, koje su oblikovale gotovo čitav "prsten" uokolo internog dvorišta (a pred tridesetak godina je i on natkrovljen).

Nije nam poznato što je bila *prvotna namjena* te zgrade, koju su prozvali "konjušnicom" (što je možda i bila), ali i "Marmontovom konjušnicom" (što je s

obzirom na vrijeme gradnje - *potpuno* pogrešno). Početkom ovog stoljeća ta je zgrada služila kao skladište i za prodaju ugljena, ali je poslije uzastopnim adaptacijama osposobljena za razne trgovačko-uslužno-ugostiteljske svrhe.¹⁶⁾

Na prostoru između kuće Vidović i Obrova, gdje se desetljećima u neuglednim barakama ili strehačama prodavala riba, sagrađena je 1890. godine nova Ribarnica. Ovaj vrlo vrijedan (a danas i rijedak) primjer inženjerske arhitekture s kraja XIX. stoljeća, s unutrašnjim vitkim željeznim stupovima, stilski izgrađenim s malim kapitelima, koji nose rešetkaste krovne konstrukcije, a svjetlo prodire bočno kroz prazne otvore i odozgo kroz bogato ostakljeno nadgrađe, projektirao je prof. Ante Bezić.¹⁷⁾

Na sjeverne strane raskrižja Marmontova puta i zapadne (danas Omladinske) ulice, podignuta je 1894. godine trokatna kuća Pavlović, lijep primjer stilske arhitekture zadnjeg desetljeća XIX. stoljeća, na kojoj je na pročeljima, uz kamen i ružičasto obojenu žbuku, upotrebljena i vidljiva crvena opeka, na bordurama i arhivoltima. Mnogi prozori su dvojni, a uz polukružne lukove, odozgo završavaju i plitkim segmentnim lukovima. U ovoj zgradi i u jednokatnom aneksu uz Marmontovu ulicu bila je 1894-1933. smještena splitska Pošta.¹⁸⁾

Narodnjačka općinska uprava izmijenila je nazive mnogih splitskih ulica i trgova. Tako je ustaljen naziv za trg s Prokurativama kao "Marmontov trg", a za prometnicu uz njega "Marmontov put" (još ne "ulica"!).

3. RAZDOBLJE (1901-1928)

Kad je na Marmontovom trgu 1905. godine postavljen spomenik splitskom pjesniku Luki Botiću, ovaj je trg promijenio ime u Botićeva poljana.¹⁹⁾

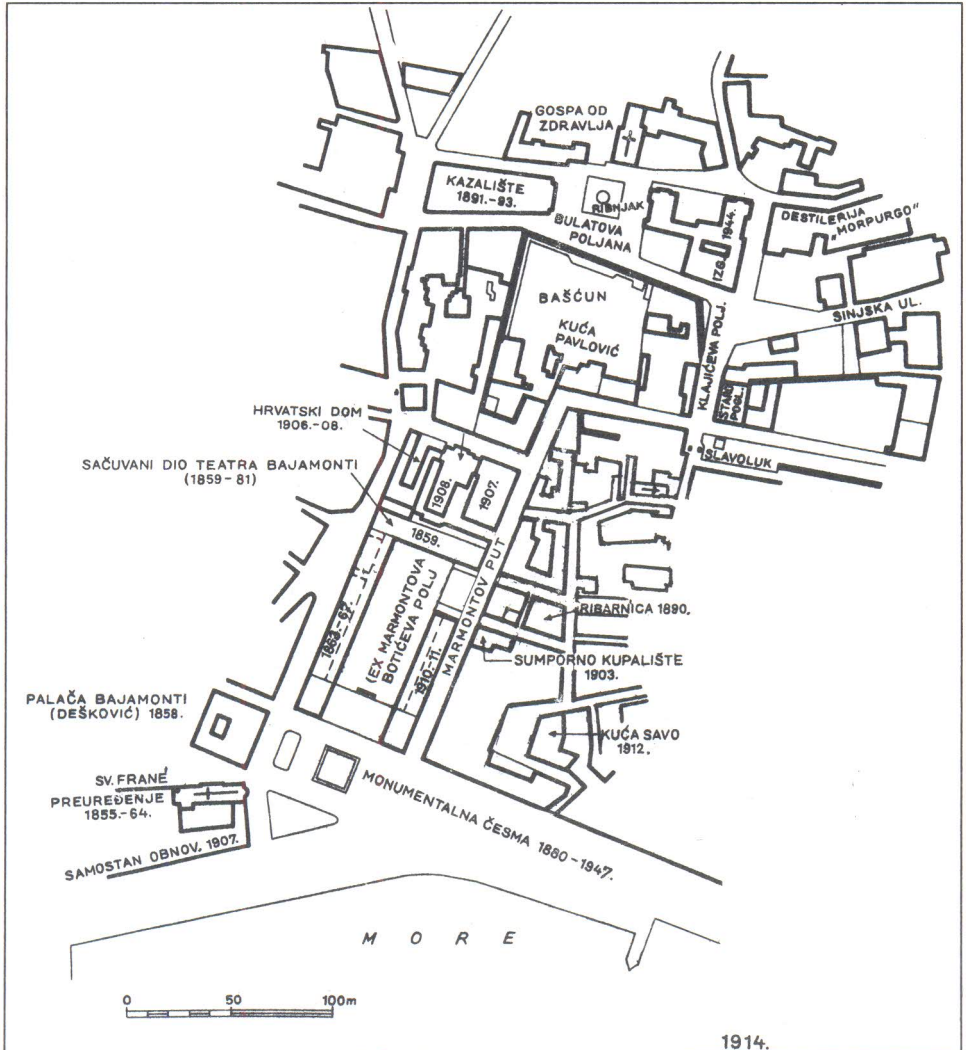
U ovom razdoblju se kompletira izgradnja Marmontove ulice. Tako se 1901-1903. podiže trokatna uglovnica "Splitskih (sumpornih) toplica Nagy-Dobrota" (nasljednika Cattanijevih). Ovu arhitektonsku najvrijedniju zgradu u toj ulici projektirao je u stilu bečke secesije mladi splitski inženjer Kamilo Tončić (1878-1961). Zgrada ima prizemlje u sitno štokovanom kamenu s udubljenim fugama i stilski obrađene kamene okvire prozora na II. i III. katu u inače ožbukanim obojenim zidovima od opeke (izvorno u duhanskoj i sivoj boji), a obogaćenih biljnom plastikom, natpisima i s dvije vrste maskerona, a nad istaknutim krovnim vijencem s dvije vrste cvjetnih vaza i velikom figurom orla raširenih krila.²⁰⁾

Od tada je kupalište radilo čitave godine, na I. katu bilo je 7 soba za stacionarne bolesnike, a na višim katovima privatni stanovi.

Godine 1905-1907., nasuprot kući Pavlović, podignuta je secesionistička trokatna kuća Duplančić, a uz nju 1906-1908. "Hrvatski dom" (kasnije "Sokolski"), u istom stilu, također po projektu K. Tončića.²¹⁾

Mjesni list je 1905. godine zabilježio da dvije stvari najviše kvare sliku Splita: oronule drvene skele zvonika katedrale, koji se već 22 godine obnavljao,

i pokos u razini terena između višeg Marmontovog trga i nižeg Marmontova puta.²²⁾ Izgradnjom južne 2/3 istočnog krila Prokurativa (1909-1912), koja je nastavljena tek 1927-1928. dogradnjom sjeverne trećine, i ova strana ulice

dobila je doličan izgled, a kompleks oko trga s Prokurativama, građen s prekidima 1859-1928. godine (tj. punih 70 godina), konačno je bio dovršen.²³⁾

Pritom pred sjevernom zgradom na trgu nikad nisu izvedene spojne arkade, koje je već predviđao Medunin projekt iz 1858. godine.

Ulična strana (u Marmontovoj) istočnog krila Prokurativa nije rađena po starim nacrtima, već slobodnije i na tri načina. Južna trećina zgrade, građena za Austrougarsku banku ima "samostansko" strogo istočno pročelje, srednja trećina pročelja dr. Marinkovića i Campusa je u stilu secesije a susjedna trećina građena za "Legu Nazionale" najviše nalikuje fasadi na trgu i kroz nju su nastavljena dva "prodora" sa stepenicama.

Godine 1928. je u dvorani iza svoje kuće Josip (Bepo) Karaman, i sam amaterski filmski snimatelj, otvorio kino "ELEKTRA" (kasnije "KARAMAN"), a u prizemlju velike kuće Ilić, Miotto 1909-1918. drži kino "EDISON", koje se, prekupljeno od Čulića, seli u srednju zgradu na Prokurativama, a 1925-1944. djeluje kao kino "EDEN" (kasnije "MOSOR"). U susjednoj ulici Sunara otvara na bastionu kino "SIRIUS" s ljetnom terasom (kasnije "TESLA"). Zbog ove koncentracije kinematografa, generacije Splicićana su Marmontovu ulicu (i njen okoliš) doživljavali prvenstveno zabavljajući.²⁴⁾

U procijepu južno od kuće Duplančić je 1924. godine Ivan Galić otvorio svoj likovni "SALON GALIĆ", u kojem su se otad redale izložbe mnogih umjetnika. Povećan je 1925.²⁵⁾

U nižoj kući Ilić postoji apoteka "BONETTI", s lijepim neogotičkim namještajem (koja je 1934. na katu otvorila i svoj laboratorij), a 1922. godine je kroz tu kuću od Marmontove ulice (kako se zove od 1912. godine) do Vid Murgove poljane probijen tzv. "ILIĆEV PROLAZ" s brojnim trgovinama.²⁶⁾

4. RAŽDOBLJE (1929-1943)

U Marmontovoj ulici, koja je do 1929. godine bila obostrano potpuno izgrađena, 1927. godine izvodi se cjelovita kanalizacija, a 1929. su je asfaltirali.²⁷⁾

Radi lakšeg kolnog prometa 1934. je za 5 metara "otupljen" ugao ostatka bastiona Civran.²⁸⁾

Godine 1930. tvrtka "SINGER" povećava izloge i mijenja zidnu oblogu prizemlja srednje zgrade u istočnom krilu Prokurativa.²⁹⁾

Vjerojatno je već 1862. godine izrađeni prvi urbanistički plan Splita (kasnije izgubljen), kao i kasniji izrađeni regulacijski planovi inženjera Senjanovića (1914) i arh. Schuurmanna (1923) predviđao da se probije bastion Priuli i Marmontova ulica spoji s trgom na Dobrome, gdje je 1891-1893. podignuto Općinskokazalište.³⁰⁾

Godine 1936. Općina pregovara s vlasnicima bastiona da joj oni besplatno ustupe zemljište kojim će prolaziti kolnik i protoari probijene ulice, a u zamjenu će ona porušiti zidine i odvesti zemlju, te im omogućiti da uz ulicu podignu unosne zgrade ili prodadu gradilišta. Sve je međutim ostalo na pregovorima.³¹⁾

Godine 1933. je rušenjem manje kuće otvoren prolaz iz Sokolske u Trogirsku ulicu, a 1936. godine je rušenjem nekih kućeraka između dva kraka Trogirske ulice omogućena gradnja druge kuće Mate Vidovića po projektu ing. arh. Fabijana Kaliterne. Od nje je tada sagrađeno samo prizemlje, sa suvremenim dućanima, a nikad nisu izvedeni katovi sa stanovima. U kući je moralo biti i dizalo, drugo u splitskim privatnim zgradama.³²⁾

Dr. ing. Zdenko Tončić - Sorinjski (Kamilov sin) je 1937. projektirao sadašnju srednju zgradu "Splitskih toplica", na temeljima srušene Cattanijeve jednokatnice, ali je kupalište upotrebljavalo samo pola prizemlja.³³⁾

Godine 1939. govori se o potrebi izgradnje trostruko veće Ribarnice na Matejuški.³⁴⁾

Tijekom drugog svjetskog rata, za vrijeme talijanske okupacije Splita (1941-1943), Marmontova ulica je nosila naziv "Corso Guglielmo Marconi".³⁵⁾

5. RAZDOBLJE (1944-1989)

U najžešćem bombardiranju Splita iz zraka 3. lipnja 1944. godine stradale su i mnoge zgrade u Marmontovoj ulici. Tako je na zapadnoj strani uništeno nekoliko katova srednjeg dijela Prokurativa, a na istočnoj je porušen jugozapadni ugao kuće Vidović, kojoj je uništeno 3/5 uličnog pročelja.

Poslije rata prišlo se i obnovi ovih zgrada, pa je ona iz sklopa Prokurativa pojednostavnjeno restaurirana, bez izvedbe secesionističkih ukrasa u žbuci i na željeznim ogradama balkona. God 1947. vlasnik Vidović je bio započeo obnavljati ali je to uskoro obustavila komunalna vlast.³⁶⁾

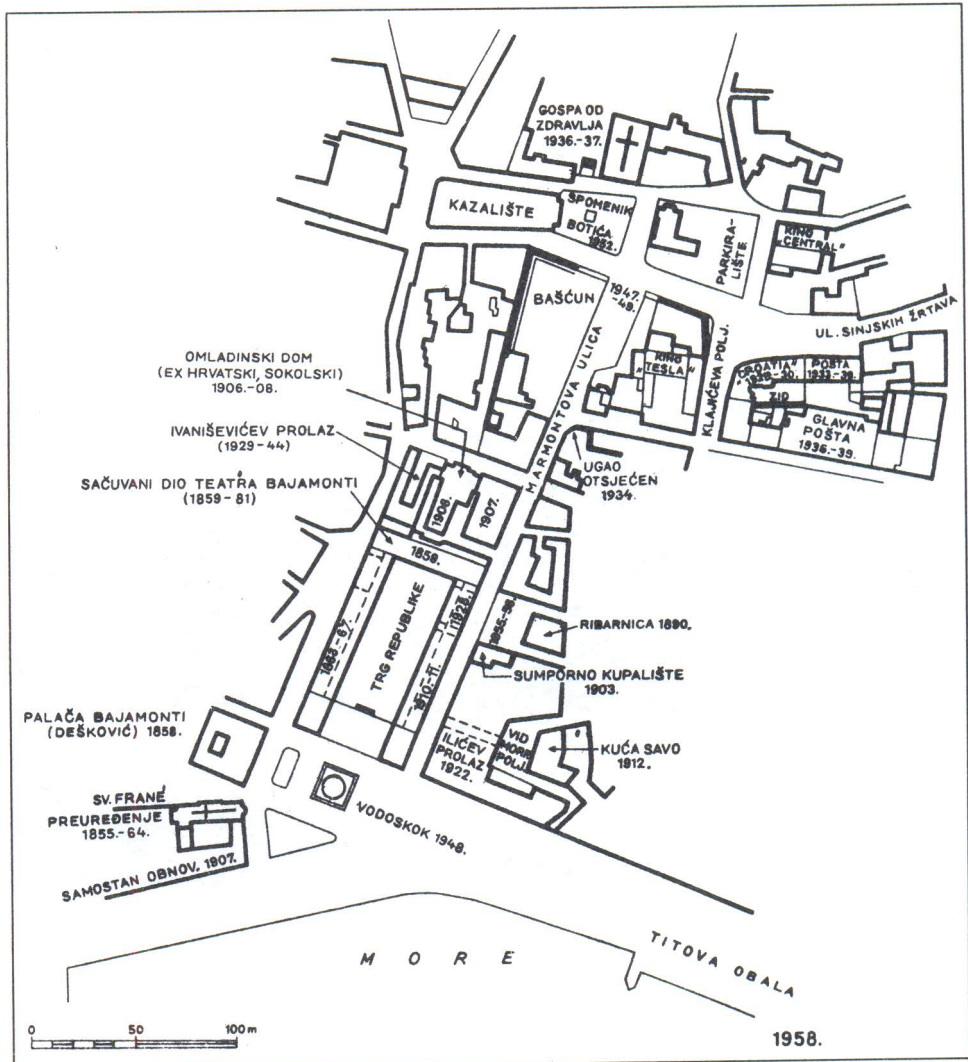
Da bi se olakšao rastući kolni promet prema sjeveru, prišlo se davno planiranom probijanju Marmontove ulice, sa znatno proširenim profilom, kroz bastion Priuli, ali su se u nedostatku krupne građevinske mehanizacije radovi otegli od 1947 do 1951. godine.³⁷⁾

Godine 1951. bio je izgrađen prvi poratni regulacioni plan Splita. Prema razradi 1954. godine postojeće su zgrade s istočne strane Marmontove ulice trebale dobiti u prizemlju trijemove širine 4 metra, koji bi se još produžavali kroz dvije nove višekatkice na mjestu kuće Vidović i "konjušnice", koje bi se porušile. Odatle bi se Marmontova ulica, koja je trebala postati "*glavna ulazna gradska prometnica*" (uz znatna rušenja), od postojećih 9 m proširila na 32 m i na 800 metara od Obale, daleko na sjeveru grada spojila s Radničkim šetalištem.³⁸⁾

Već tada je bilo dosta protivljenja provedbi ove zamisli, ali je tek nakon "Konferencije o problemima uređenja starog dijela grada", održane u Splitu 1956. godine, koja je usvojila zaključke protiv purifikacija, a za konzervaciju i asanaciju cjelovite strukture starog dijela grada, radikalno izmijenjen i urbanistički plan.³⁹⁾

Tako su već 1958. godine dipl. ing. arh. Berislav Kalogjera i njegovi suradnici iz "Urbanističkog biroa - Split" izradili idejno urbanističko rješenje

tzv. "Novog gradskog centra", sastavljenog od niza pješačkih trgova, koji bi se gradili sjeverno od Kazališnog trga. Po tom planu Marmontova bi ulica postala "glavna pješačka prometnica", a ulogu opkrbnih ulica centra bi preuzele dvije

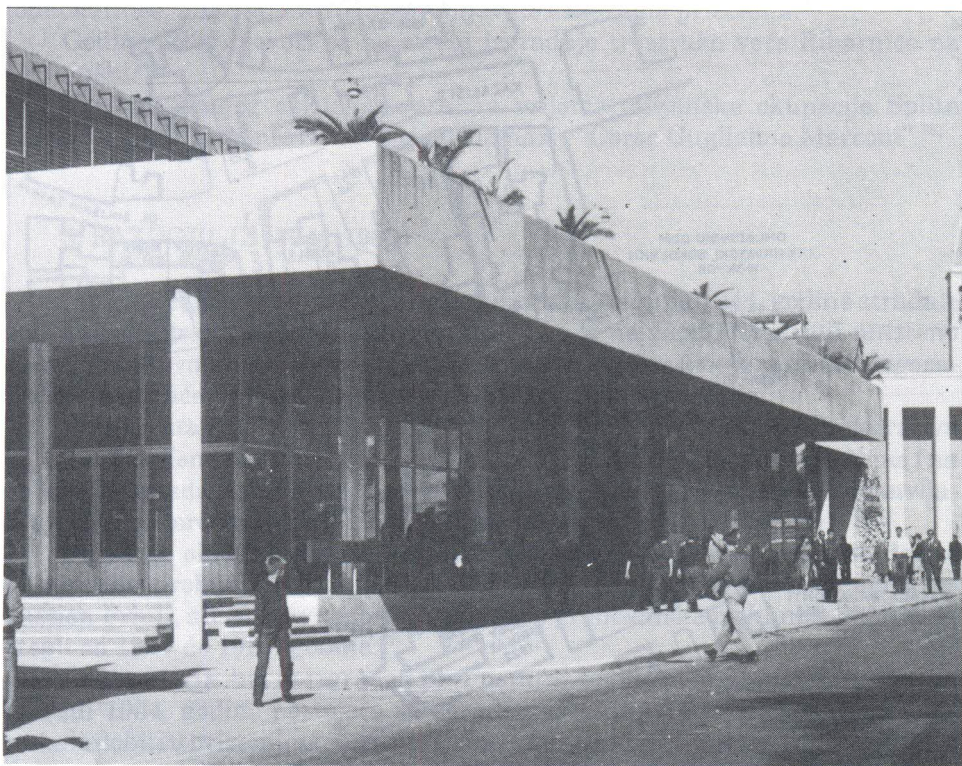

jake bočne prometnice: sa zapada proširena Matošićeva, te Zrinsko-Frankopanska ulica, s istoka nova cesta nad natkritim željezničkim usjekom, poprečno povezane i spajanjem Kavanjinove (preko Mangerove) s Bihaćkom ulicom.⁴⁰⁾

Dopunom projekta iz 1966 godine predviđalo se da se rušenjem sjeverno od Neretvanske ulice oblikuje veliko parkiralište.⁴¹⁾

Polurazrušena kuća Vidović uklonjena je 1955. godine, ali je na njenom mjestu tek 1958. godine uređena mala plokata uz Ribarnicu, na kojoj se prodaje i riba na otvorenom.⁴²⁾

Prilikom preuređenja kina "Balkan" 1958. godine ulaz i čekaonica su mu premještene u Ilićev prolaz, radi veće sigurnosti prometa u Marmontovoj ulici.⁴³⁾

Od polivalentnog objekta projektiranog uz 1947-51. produženu i proširenu Marmontovu ulicu, izveden je 1961-62. godine samo njegov zapadni dio

Od plana "Novog gradskog centra", a u sklopu Marmontove ulice, dosad je (1961-1962) izveden samo zapadni dio objekta uz Trg Gaje Bulata (pred Kazalištem), a po projektu dipl. ing. arh. Berislava Kalogjere. U njemu su prizemno smješteni Restaurant sa samoposluživanjem "BASTION" i dječja robna kuća "MAJA", a na katu izbačena terasa (koja je nekoliko godina bila ljetni ugostiteljski objekt s plesom i glazbom), te dva kata kancelarija poduzeća "PRERADA".⁴⁴⁾

Zgrade "Splitskih toplica" su nacionalizirane 1948. godine, a glavna ulična zgrada 1962. godine zaštićen kao spomenik kulture.⁴⁵⁾

U poslijeratnom razdoblju u tri su navrata obavljani značajni investicijski radovi na zgradama "Splitskih toplica". Već 1948. godine iz zgrade su iseljeni svi privatni stanari, te su sve prostorije adaptirane za medicinsko-terapeutske svrhe, a broj stacioniranih bolesnika se znatno povećao. Godine 1952. "Bolnica za reumatske bolesti i rehabilitaciju" (kako se danas zove) proširila se i na jednokatnicu uz Obrov i tu u prizemlju izgradila mali rekreacijski bazen (s običnom vodom), veličine 4x7 m, a na katu kuhinju.⁴⁶⁾

Godine 1964. su zbog trošnosti uklonjene zidane "cvjetne" vaze i velika figura orla iznad krovnog vijenca nad Marmontovom ulicom, a popravljeni biljni ukrasi i maskeroni na pročeljima, te ona oličena u sivozelenkastoj boji.⁴⁷⁾

Dvadeset godina kasnije se zbog dotrajalosti nekih konstrukcija i svih ugrađenih instalacija, po projektima dipl. ing. arh. Slavka Muljačića, prišlo etapnoj generalnoj sanaciji i adaptaciji (uz neke nadogradnje) svih objekata u kompleksu, koja do kraja 1989. godine još nije bila dovršena. Osim što je pročelje glavne zgrade oličeno približno u izvornom tonu, *izvana* je najznačajnije to što je glavni ulaz vraćen iz Marmontove ulice (gdje je bio premješten poslije rata) na staro mjesto, na sjevernom pročelju.⁴⁸⁾

BILJEŠKE

- 1) Iz Memoara maršala Marmonta, priredio i preveo F. Baras, Čakavski sabor, Split 1977, str. 39 i 57.
- 2) D. Kečkemet, Splitski kaštel, Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku, god. IV-V, Dubrovnik 1955-56, str. 267-303; G. Novak, Povijest Splita, knj. III, Matica Hrvatska, Split 1965, str. 58-74; S. Muljačić, Kronološki pregled izgradnje Splita u XIX. i XX. stoljeću, Zbornik Društva inženjera i tehničara, Split 1958, str. 61-96; F. Baras, Od obalne utvrde do šetališta, Slobodna Dalmacija, 9. II 1980.
- 3) D. Kečkemet, Urbanistički razvoj splitske luke, Pomorski zbornik II, Zagreb 1962, str. 1412-1413, bilješka 147; F. Baras, Od obalne... o.c.
- 4) F. Baras, Od obalne... o.c.
- 5) J. Ravlić, Iz prošlosti splitskog gradskog perivoja, Jadranski dnevnik, Split, 16. IV. 1938, str. 6; F. Baras, Od obalne... o.c.
- 5a) G. Novak, o.c., str. 68 i 69.
- 6) Njemački putopisi po Dalmaciji, priredio i preveo I. Pederin, Logos, Split 1989, str. 87 i 90.
- 7) Njemački putopisi, o.c. str. 137-138.
- 8) N. Ivanović, Povijest Splitskih toplica, Kulturna baština, broj 11-12, Split 1981, str. 95-104 i br. 13, Split 1982, str. 69-81.
- 9) J. Ravlić o.c.; S. Antoljak, 1848. godina i Split, Istorijski zapisi, organ istorijskog instituta N. R. Crne Gore, Cetinje, godina VII, knjiga X, br. 1/1954, str. 119-144.
- 10) Nell'atto di prender congedo dal Municipio... discorso di Simeone nob. de Michieli Vitturi, letto 16. novembre 1859, Venezia 1859, str. 8; D. Kečkemet, "Associazione dalmatica" i pad Ante Bajamontija, Hrvatski narodni preporod u Splitu, znanstveni skup 1982, Logos, Split 1984, str. 78 i 107-112.
- 11) Z. Perković, Arhitektura dalmatinskih kazališta, Logos, Split 1989, vidi reprodukciju četvrtog projekta V. Andrića (za splitsko kazalište na mjestu bastiona Bernardi) na str. 13.
- 12) D. Kečkemet, "Associazione dalmatica"... o.c., na str. 75-106, autor iznosi opširne podatke o zamršenom poslovanju tog dioničarskog društva, a u završnom dijelu teksta, na str. 107-112, osvrće se na izgradnju Teatra Bajamonti i Prokurativa.

- 13) L'Avvenire, Split, 16. V. 1881.
- 14) Z. Perković, o.c., str. 17.
- 15) Slobodna Dalmacija, Split, 1. XII. 1966. Rubrika "Iz arhiva građana", tekst: Kupke majora Nagya, uređuje M. Smoje.
- 16) Slobodna Dalmacija, Split, 22. VI. 1967. Rubrika: "Iz arhiva građana", tekst: Prkosna konjušnica, a naziv (Marmontove) konjušnice za ovaj objekt spominje se i u nekim novijim "dopisima čitalaca" u istom listu. Ta zgrada nije ucertana u planu Splita V. Andrića iz 1846. godine, ali je (u drugom planu) primjetljiva na fotografijama Teatra Bajamonti, koje se mogu datirati u 1860. i 1863. godinu.
- 17) Autonoška općinska uprava bila je još 1862. godine odlučila da se na mandraču sv. Frane (tj. Matejuški) podigne jedna građevina koja bi sjedinila funkcije mesarnica, ribarnice i klaonice, koja bi bila najviše izbačena u more. Čak je bio izrađen neki projekt u tome smislu, vjerovatno i predložen općinskom vijeću na odobrenje, ali do realizacije nikad nije došlo. Međutim se sa sigurnošću može pretpostaviti da je to rješenje ušlo u prvi urbanistički plan Splita, koji je općinski inženjer dr. Locatti bio izradio te iste 1862. godine, ali je kasnije zagubljen ili uništen, i nije nam danas poznat. O tome uporedi: A. Bajamonti, Nello inaugurare la pubblicità delle sessioni municipali in Spalato, Trst 1862, str. 19. O gradnji ribarnice na Obrovu 1890. godine vidi: Narod, Split, br. 47/1888 (Ribarnica između deset Splitu potrebnih objekata) 51/1889, 6, 16 i 25/1890; D. Mikačić, Neki računi o splitskoj općini, Split 1896, str. 44-46.
- 18) Jedinstvo, Split, br. 21/1894 i 26/1895. Od prva 33 telefonska pretplatnika većina su bili trgovci, a od ureda samo Općina, Trgovačka komora i Lučki ured.
- 19) Naše jedinstvo, Split, br. 55/1905, te 9 i 26/1921.
Nije poznato kad su posađene murve na splitskoj Rivi, obično se navodi da je to urađeno oko 1890. godine. Za nedovršeni trg na Prokurativama zna se da su na njemu prva dva reda tih stabala bila posađena 1889. godine, njima su kasnije pridodata još dva reda stabala, da bi sva bila povađena 1911. godine u vezi s izgradnjom istočnog krila Prokurativa. O tome vidi: Narod, Split, br. 36/89, Jedinstvo, Split, br. 26/1901, Naše jedinstvo, Split, br. 25/1913 i Novo doba, Split, br. 85/1920.
- 20) Jedinstvo, Split, br. 65 i 94/1903; N. Ivanović, o.c. br. 13, str. 72-74.
U arhivu "Splitskih toplica" sačuvan je dio originalnih nacрта za novu zgradu projektiranu 1901. godine: situacija (str. 1), krov (7-9), kanalizacija sa septičkom jamom (10-11), razni detalji konstrukcija i zanatskih radova (12-19). Svi tlocrti (str. 2-6) nažalost nedostaju. Nacrti su izrađeni tušom i bojani akvarelom na presavijenom tvrdom papiru formata 2x30/37 cm, a ponekad 2-4 prislonjena formata čine jedan nacrt. Svi su nacrti vlastoručno potpisani "Ingenieur Kamil Tončić".
Kao što to često biva, i prilikom izgradnje ove zgrade bilo je odstupanja od izrađenog projekta.
Treba upozoriti koliko je ova zgrada visoko vrednovana i u novijoj stručnoj literaturi. U ediciji "Umjetnost na tlu Jugoslavije", zajedničko izdanje "Prosvete" - Beograd, "Spektra" - Zagreb i "Prve književne komune" - Mostar, izašla je 1986. godine knjiga "Arhitektura XX. vijeka", rad više autora.
Ž. Domljan, koji je obradio "Arhitekturu XX stoljeća u Hrvatskoj", na str. 34 spominje Kamila Tončića kao najistaknutijeg predstavnika secesijske arhitekture u Splitu i navodi njegova ostvarenja "Sumporno kupalište" (1903) i "Hrvatski dom" (1908). Začuduje da je u toj knjizi, među 180 kvalitetnih kolor fotografija, Split zastupljen samo s pet fotosa! Od toga "Sumporno kupalište", (slika 39, na str. 104) je jedina splitska građevina podignuta u skoro osam desetljeća (!), od ostalih, dvije su objekti u "Splitu 3", a dvije su Stadion u Poljudu i Sportska dvorana na Gripama, građeni za Mediteranske igre u Splitu 1979. godine.
- 21) Naše jedinstvo, Split, br. 66/1905, 43, 55 i 137/1906 i 111-112/1908.
- 22) Jedinstvo, Split, br. 16/1905.
- 23) Naše jedinstvo, Split, br. 81 i 92/1909, 18, 24, 25, i 138/1911, Novo doba, Split, br. 217/1927 i 323/1928.
- 24) D. Kečkemet, Počeci kinematografije i filma u Dalmaciji, izdanje Muzeja grada Splita, svezak 18, Split 1969, str. 89-98 i 131-144; Naše jedinstvo, Split, br. 156/1907, 3 i 6/1908, 8, 115 i 131/1909, Novo doba, Split, br. 15 i 34/1920, 277/1925, 115 i 145/1929.
- 25) Novo doba, Split, br. 114/1924 i 282/1925.

- 26) Novo doba, Split, br. 60/1922 i 231/1923; S. Muljačić, Od bastiona Bernardi do Vid Murgove poljane, Kulturna baština, sv. 19, Split 1989, str. 189-192.
- 27) Novo doba, Split, 6. VII 1927 i 241/1929.
- 28) Novo doba, Split, br. 6/1934.
- 29) Novo doba, Split, br 152/1930.
- 30) Z. Perković, o.c. str. 25.
- 31) Novo doba, Split, br. 55/1936.
- 32) Novo doba, Split, br. 148/1933 i 276/1936. U zgradi Penzionog zavoda u Hrvojevoj ulici, (danas "Radiocentar"), sagrađenoj 1932-33. godine, bilo je postavljeno prvo dizalo u privatnim zgradama u Splitu.
- 33) U arhivu "Splitskih toplica", sačuvana je kopija tlocrta ove novogradnje, na ozalid papiru.
- 34) Novo doba, Split, br. 188/1939.
- 35) Elenco dei nuovi nomi delle vie in Spalato.
- 36) Slobodna Dalmacija, Split, br. 640/1947.
- 37) Slobodna Dalmacija, Split, brojevi: 873/1947, 956/1948, 1293/1949, 1880, 1978 i 2084/1951. U broju 1867/1951 iznesen je podatak da je do tada iz terrapienata već bilo iskopano i odvezeno oko 4.000 kubika zemljano-kamenog materijala, a predpostavljalo se da još treba odstraniti 2.000 kubika nasipa. U br. 1781/1950 navodi se kako je porušena zapadna polovica kuće Pavlović, a u br. 2008/1951 kako je u produženom dijelu Marmontove ulice provedena kanalizacija.
- 38) Clanci u "Slobodnoj Dalmaciji" - Split: Budućnost Marmontove ulice, 1. V. 1954, Debata koja je završila kad je počela, 12. V. 1954, O Splitu i regulacionom planu, 1. VI. 1954, Saobraćajnice, (izjave M. Druževića i B. Kalogijere u anketi "Saobraćaj i građani"), 5. III. 1958.
- 39) Clanci u "Slobodnoj Dalmaciji" - Split: C. Fisković, Zaštita Dioklecijanove palače i starog Splita, 29-30. XI, 1. XII. 1955, Konferencija za uređenje staroga grada, 12. VII. 1956, Zaključci o problemima uređenja starog dijela grada, 17. VII. 1956.
- 40) Clanci iz "Slobodne Dalmacije" - Split: Izgradnja Kazališnog trga, 31. I. 1959, Novi gradski centar, 6. VI. 1959, Novi gradski centar orijentiran na Marmontovu ulicu, 16. III. 1961, Budući gradski centar, 5. VII. 1961. Usvojen prijedlog urbanističkog projekta za novi gradski centar, 16. X. 1961. Osim toga vidi: Idejna studija gradskog centra, URBS br. 3, Split 1959-60, str. 7-32 i Novi gradski centar, URBS br. 6, Split 1965-66, str. 71-73.
- 41) Slobodna Dalmacija, Split, 21. V. i 12. VII. 1966, s fotografijama maketa regulacije Kazališnog trga i Marmontove ulice s planiranim parkiralištem. URBS, Split 1973, str. 65-67 donosi reviziju urbanističkog projekta Novog centra u 1968. godini.
- 42) Slobodna Dalmacija, Split, 14. V. 1955, 18. III, 10. VII. i 29. VIII. 1958.
- 43) Slobodna Dalmacija, Split, 6. VIII, 4. XI, 10. XI. 1958 i 13. V. 1960.
- 44) Slobodna Dalmacija, Split, 27. X. 1960, 30. I, 14 i 16. III. 1961, 31. I, 15. V, 18. VI, 24 i 27. VII, 9. VIII. i 2. XI. 1962.
Ugradnja brisoleja na katovima 23. VII 1963 i 26. V. 1964, a sanacija unutarnje strane zidina bastiona 12. II. i 28. III. 1963.
- 45) N. Ivanović, o.c. br. 13, str. 78.
- 46) Slobodna Dalmacija, Split, br. 2278/1952.
- 47) Slobodna Dalmacija, Split, 9. X. i 13. XI. 1964.
- 48) S. Muljačić, Od bastiona Bernardi. . . o.c. Na str. 188 navedeno je kako je tijekom radova na sanaciji i adaptaciji dviju dvorišnih zgrada "Splitskih toplica", krajem 1987. godine otkriven dotad nepoznat jedini ostatak sjevernog zida nekadašnjeg bastiona Bernardi u dužini od 19,65 m i u visini od 4,80 m. Godine 1989. je prigodom rušenja jednog ožbukanog zida na istom objektu otkriven i vrlo dobro sačuvan kasnogotički kameni kapitel koji je bio uzidan kao običan građevinski materijal.

Slavko Muljačić:

"SAGGIO SULLA DINAMICA DELLA REGOLAZIONE DELLA VIA MARMONT
CON PARTICOLARE RIGUARDO AL COMPLESSO ARCHITETTONICO LUNGO
IL QUARTIERE OBROV (1807-1989)"

Riassunto:

Durante il breve governo francese (1806-1813) il comandante militare della Dalmazia, generale Auguste Marmont (1774-1852), fece demolire nel 1807 per le regioni strategiche la parte sudoccidentale delle fortificazioni medievali e barocche di Split sfruttando poi il terreno così liberato per la realizzazione del proprio concetto urbanistico di "abbellimento della città di Split."

Fu così che tra le case del Borgo Grande ("Veli varoš") situate al margine orientale di questo sobborgo popolare e le case poste ad occidente del Borgo ("Centro storico") lungo la Via Obrov e a settentrione della nuovissima Riva Marmont sorse un vastissimo terreno spianato (di una dimensione dicca 60x160 metri), destinato sin dall'inizio alla formazione di un nuovo giardino ("Jardin Marmont"). Parallelamente al lato più lungo del giardino fu aperta la prima via di comunicazione rettilinea di Split (con 9 metri di larghezza e 195 metri di lunghezza), successivamente denominata Via Marmont che rappresenta tuttora una delle più importanti vie e di comunicazione che circondano il centro storico della città.

Seguendo cronologicamente la dinamica della costruzione di questa via attraverso i 180 anni della sua esistenza l'autore non trascurava di descrivere i dettagli della costruzione edilizia anche su terreni vicini. Sulla superficie dell'abbandonato e mai terminato giardino Marmont fu costruito nel 1859 il Teatro Bajamonti (quasi totalmente devastato dalle fiamme nel 1881) e le due ali delle Procuratie (l'ala destra nel 1863-67 e quella sinistra nel 1909-1911, condotta a termine nel 1928). Fu qui che chiusa da tre lati sorse una piazza di vaste dimensioni, aperta verso la riva del mare (originariamente denominata Piazza Marmont, poi Piazza Botić, oggi Piazza della Repubblica). Lungo la Via Marmont vennero costruiti inoltre tre palazzi di stile secessionista viennese tra i quali spicca per le sue decorazioni floreali e figurative il palazzo delle Terme sulfuree ("Splitske toplice") eretto nel 1901-1903 su progetto dell'ingegnere Camillo Tončić di Split.

Dopo la seconda guerra mondiale la Via Marmont, scavato il terrapieno del bastione "Priuli" nel 1947-1951, fu allungata di 70 e allargata di 22 metri. Fu così che la via sboccò in Piazza Gaio Bulat dove già da prima si trovava il palazzo del Teatro e la chiesa di S. Maria della Salute.

Per quanto riguarda il complesso architettonico polivalente progettato in stile moderno che - appoggiato sui resti del bastione scavato doveva passare al di sopra della Via Marmont attraversandola, venne eseguita finora soltanto la sua parte occidentale composta di un ristorante "self-service" ("Bastione") e di un piccolo magazzino ("Maja") al pianoterra. Al di sopra di questo complesso fu costruito poi un edificio a due piani adibito a pubblici uffici e una terrazza di vasta estensione.

Nel mezzo della parte vecchia della Via Marmont che corre lungo la Via Obrov è progettata la demolizione di tre edifici pianterreni e la costruzione di un grande magazzino e centro commerciale. Fu questo progetto infatti di una prossima esecuzione che indusse l'autore a scrivere il saggio.